

також було обумовлено зростанням виходу продукції з 1га. Відхилення результативного показнику за рахунок цього фактору досягли: по рослинництву – 908,4 млн.грн; по тваринництву – 91,4 млн.грн.

Загальні тенденції спаду виробництва продукції аграрного сектора формуються під дією багатьох негативних процесів, але основним з них є ресурсний. Це, насамперед, погіршення стану ґрунтів, зниження обсягів їх хімічної, гідро- та лісомеліорації, зменшення обсягів виробництва і застосування мінеральних та органічних добрив, зниження фондооснащеності підприємств та енергоозброєності праці. До того ж негативно впливають диспаритет цін, недостатня державна підтримка, недоступність кредитів, неплатежі підприємств при розрахунках з партнерами та своїми працівниками.

Висновки. Стратегічний курс розвитку аграрного сектора Миколаївщини повинен передбачати перехід до кращої організації та підвищення ефективності виробництва. Земельна політика, що проводиться сьогодні державою, повинна бути спрямованою на вирішення задач, пов'язаних не тільки зі зміною форм власності, а із формуванням комплексу заходів, що забезпечують ріст обсягів сільськогосподарської продукції та підвищення ефективності землекористування.

Джерела та література

1. Іванюта В.Ф. природний потенціал агропромислового комплексу: регіональний аспект / В.Ф.Іванюта // Агроінком. – 2007. – №9-10. – С.45-48.
2. Статистичний збірник «Сільське господарство Миколаївщини у 2009 році» / за ред. З.А.Лук'яненко. – М.: Головне управління статистики у Миколаївській області, 2010. – с.317

Лазар Ю.В.

УДК 330.322

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ВУГІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Для економіки України вугільна галузь є базовою та виступає найбільш впливовим фактором підтримки стабільності, економічного та соціального розвитку. Незважаючи на деяке погравлення інвестиційного процесу в Україні, позитивні тенденції в інвестиційній сфері не набули сталого характеру. Особливо це стосується вугільної галузі, в якій інвестиційні ресурси залишаються на низькому рівні через несприятливий інвестиційний клімат, недосконалу законодавчу базу та обмежену розвиненість всієї фінансово-кредитної системи.

Для ефективного та сталого функціонування вугільної промисловості потрібні її технічне переоснащення, упровадження ефективних інновацій, зміна системи управління, форм власності тощо. Частка інноваційно активних підприємств у вугільній промисловості вкрай низька й складає 3,6 % від усієї кількості підприємств у галузі. Це не випадково, бо в рейтингу використання технологій та інновацій серед країн світу Україна займає 83 місце, а за здатністю адаптувати нові технології шляхом залучення прямих закордонних інвестицій лише 93 місце [6]. Потреба персоналу підприємств безперервно навчатися та засвоювати нові знання стає стандартом для успішного створення нових технологій та використання нової техніки. Тому сьогодні в усьому світі інноваційний розвиток - це показник розвиненості країни та її населення, а також необхідність збереження конкурентоспроможності та подальшого процвітання. Упровадження нових технологій, запровадження у сфері інноваційного розвитку кращого закордонного досвіду, ефективне використання інноваційного потенціалу, удосконалення управління людськими, виробничими та природними ресурсами створює умови для розвитку вугільної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню інноваційної проблематики приділяється значна увага в працях українських та закордонних учених. Значний внесок у розробку проблем організації та розвитку інноваційної діяльності зробили П. Друкер [9], І. Нонака [14], Х. Такеучі [14] та ін. Серед українських науковців, які досліджують інноваційну проблематику, можна відмітити В. Гейця [4], В. Семиноженка [4], О. Поповича [16], М. Семикіну [22] та ін. Для вугільних шахт Донбасу практичні заходи з упровадження нових технологій та технічного переоснащення розробляли В. Ілюшенко, М. Сургай [13]. Разом із тим, цільових досліджень із проблем удосконалення управління підприємствами вугільної галузі для підвищення інноваційної активності та прискорення інноваційного розвитку немає, що негативно впливає на розвиток вугільної галузі України.

Метою статті є визначення проблем інноваційного розвитку вугільної галузі та напрямів його забезпечення шляхом упровадження інновацій.

Виклад основного матеріалу. Однією з головних причин кризового стану у галузі є те, що ціни на вугілля навіть не забезпечують відшкодування операційних витрат, не говорячи про витрати на ремонт та обслуговування та капітальні інвестиції. Середня собівартість вугілля значно більша за ціну та існує тенденція до збільшення цієї різниці. Якщо у 2005 році ціна складала 80% від собівартості, то у 2010 – 75% [11]. Експерти вважають, що викривлення ціни на вугілля відбувається в результаті субсидування вугільної галузі, державних асигнувань та впливу приватних монопольних покупців [7].

Занижена ціна на вугілля призводить до значних збитків, які з року в рік дедалі збільшуються. Так, з 2005 року, збитки зросли з 1500 млн. грн. [15] до 4276,5 у 2010 році [10]. Тобто, у 2010 році збитки на 1 тону продукції склали 152 грн. Тому вугільна промисловість України є традиційно збитковою галуззю і

щорічно потребує значних державних дотацій. Так, у 2010 вугільна промисловість була профінансована у розмірі 7475,68 млн. грн. [10], що становить приблизно 3% від річного бюджету України. Причому, лівова частка фінансування витрачається на компенсацію збитків із собівартості вугілля. Так, у 2010 році було витрачено покриття збитків приблизно 60% від загальної суми коштів наданих на підтримку галузі.

Місцеве населення дуже залежне від вугільної промисловості оскільки, особливо, це стосується маленьких містечок та селищ, більша частина мешканців яких працевлаштована на вугільнодобувних підприємствах.

Крім того, вугільна промисловість спричиняє цілу низку серйозних екологічних проблем, а саме, – забруднення повітря, зміна геологічного, гідрологічного та гідрохімічного режимів територій на яких розташовані вугледобувні підприємства. Враховуючи низку проблем вугільної промисловості України, цілком очевидним є необхідність реструктуризації галузі та переоцінка енергетичної стратегії в даному напрямку.

Аналіз правової бази, яка регулює діяльність вугільної галузі, свідчить про вкрай низьку регламентованість інноваційного розвитку. Так, формування та реалізація стратегій інноваційного розвитку мають визначатися перш за все Гірничим законом України та Положенням про Міністерство вугільної промисловості України (з 9.12.2010 р. - Міністерство енергетики та вугільної промисловості України). Але ні в першому, ні в другому документі немає положень щодо формування, становлення та розвитку інноваційної політики. У Гірничому законі [5] є статті, які побічно регламентують інноваційні напрями, вони спрямовані на створення умов для будівництва нових, реконструкцію та підвищення технічного рівня діючих гірничодобувних підприємств; забезпечення підготовки кадрів високої кваліфікації для гірничодобувних галузей; створення умов для перспективних наукових досліджень у сфері гірничих відносин; державну підтримку гірничих підприємств. Цей Закон не дає необхідної правової бази для створення та впровадження інноваційних технологій, організації процесу інноваційного розвитку, відповідної підготовки персоналу підприємств та управлінських кадрів.

До повноважень Міністерства вуглепрому України в контексті сприяння інноваційному розвитку входить лише контроль за виконанням та реалізацією будь-яких нормативно-правових актів вугільної галузі [17].

Щодо інноваційної політики, то в положенні Мінвуглепрому України від 2006 р. немає ані слова, і контролювати впровадження інновацій не передбачено ніким.

У 2008 році Кабінетом Міністрів України була прийнята Концепція реформування вугільної галузі. Основними її заходами у сфері інноваційного розвитку є впровадження новітніх технологій та енергозберігаючого обладнання, системи контролю якості вугілля, приведення такої системи у відповідність із європейськими та світовими стандартами [12]. Пройшло три роки з моменту прийняття Концепції, а безпечні умови праці, розвиток професійного потенціалу та новітні технології так і залишилися лише в Концепції.

Галузь у край недостатньо впроваджує нове обладнання. За даними Департаменту охорони праці та надзвичайних ситуацій Мінвуглепрому України, за рахунок державного бюджету в рамках здійснення програми дегазації вугільних пластів на шахтах за останні три роки було придбано 30 одиниць бурового обладнання, 16 пересувних дегазаційних приладів, упроваджено в дію 18 установок газовідсосного вентиляційного обладнання. Була виконана часткова реконструкція дегазаційних систем на шахтах ім. Скочинського ДП "ДТЕК", ДП "Краснолиманська", "Степна", ДП "Львіввугілля". Також була впроваджена технологія комплексної дегазації вуглепородного масиву із застосуванням газоносного горизонту на вугледобувних ділянках високого навантаження АП "Шахта ім. Засядька", ДП "Краснолиманська". Але цього взагалі недостатньо серед у край необхідних заходів покращення рівня безпеки працівників [21].

Причини, які обумовлюють низький рівень інноваційного розвитку, перш за все пов'язані з недоліками управління вугільною галуззю та її підприємствами. Мотивація управлінців до інноваційного розвитку вкрай низька. З одного боку, складність інноваційного розвитку обумовлена особливостями вуглевидобутку в підземних умовах, з іншого - постійна зміна керівних кадрів на галузевому та виробничому рівнях без застосування відповідальності за порушення виробничих та соціальних показників є антистимулами інновацій. Але певна робота в галузі проводиться. У виступах керівників галузі простежується прерогатива щодо інноваційної політики. Перш за все, вони вважають, що необхідно шукати та залучати до розвитку вугільної галузі закордонних інвесторів, активізувати діяльність українських науково-дослідних та проектно-конструкторських інститутів, спрямованих на створення більш ефективних засобів розробки родовищ, технологій та технічних засобів видобутку вугілля на пластах невеликої потужності тощо. Виправдано ставляться питання щодо розвідки вугільних родовищ, яка практично не ведеться. При наявності великих запасів вугілля країна може залишитися без можливостей подальшого освоєння вугільних ресурсів.

Як свідчить детальний аналіз, основними проблемами галузі є [1, 3, 18]:

- низька інвестиційна привабливість вугледобувних підприємств внаслідок їх значної капіталоємності і нерентабельності;
- відсутність реальних механізмів приватизації підприємств, які враховували б специфіку галузі;
- невідповідність ціни на вугільну продукцію витратам на її виробництво;
- несвоєчасні та неповні розрахунки за відвантаженою вугільну продукцію;
- відсутність ринкових механізмів утворення ціни на вугільну продукцію;
- дефіцит платіжного балансу, істотне перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською;
- наявність заборгованості з платежів до бюджету і позабюджетних фондів, з виплати заробітної плати та інших соціальних виплат, низький рівень заробітної плати та пенсій шахтарів;

- нестача коштів на розвиток шахт (розрізів), фінансування науки, геологорозвідки, гірничорятувальної служби та утримання соціальної сфери;
- недосконалість системи управління галуззю;
- соціально-економічні, екологічні і технічні проблеми, пов'язані з ліквідацією шахт;
- депресивність регіонів, у яких зосереджені підприємства галузі;
- недостатній рівень техніки безпеки та охорони праці.

Проблема інноваційного розвитку сьогодні стоїть дуже гостро для вугільної промисловості.

На державному рівні необхідно:

- забезпечити в повному обсязі реалізацію чинного законодавства України з інноваційного розвитку та інноваційної діяльності;
- внести зміни та доповнення до Гірничного закону та інших правових документів (концепцій, стратегій, програм, планів тощо), які регламентують розвиток та діяльність вугільної галузі щодо стратегій інноваційного розвитку та механізмів їх упровадження;
- забезпечити формування ефективної інноваційної політики в промисловості, зменшити відмінність між Україною та розвинутими країнами в інноваційній сфері;
- створювати умови для розвитку інвестиційного клімату України, залучати прямі іноземні інвестиції для інноваційного розвитку;
- розробити та впровадити систему податкових пільг, а також пільгових кредитів для забезпечення інноваційного розвитку;
- створити позабюджетні фінансові фонди для допомоги фізичним та юридичним особам для здійснення інноваційної діяльності;
- створити венчурні фонди, системи інноваційної підтримки та забезпечити їх ефективне функціонування.

На галузевому рівні необхідно:

- внести зміни та доповнення до Положення про діяльність Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, які конкретизують та регламентують інноваційну політику на галузевому та виробничому рівнях, а також виконання законодавства з інноваційної діяльності та інноваційного розвитку, державних концепцій, стратегій, програм із цього напрямку;
- внести зміни та доповнення щодо інноваційного розвитку галузі в Галузеву угоду;
- делегувати пропозиції від галузі до органів державної та місцевої влади щодо створення в державі та регіонах структур зі сприяння впровадженню пріоритетів інноваційного розвитку у вугільній галузі;
- підготувати, прийняти та реалізувати Стратегію інноваційного розвитку вугільної промисловості на період до 2025 року;
- розробити галузеву стратегію підтримки та розвитку наукових установ, наукові дослідження яких реалізують інноваційну політику вугільної галузі.

На рівні вугільних підприємств необхідно:

- у перспективних планах (стратегіях) розвитку підприємства виділити пріоритетний напрям з інноваційного розвитку;
- удосконалити систему управління персоналом та трудову мотивацію з метою стимулювання інноваційної активності;
- створити ефективну систему стимулювання працівників за інноваційні пропозиції, творчі ідеї, пропозиції, розробку технологій, удосконалення конструкцій тощо;
- розробити та впровадити комплексну систему оцінки якості праці робітника, спеціаліста як підстави диференціації матеріальних стимулів;
- розробити систему інформаційного забезпечення розвитку інноваційного потенціалу підприємства;
- підвищувати рівень інноваційної культури на підприємстві шляхом підвищення рівня сприйняття нововведень персоналом підприємства, його готовності та спроможності до реалізації нововведень у вигляді інновацій;
- забезпечити включення до колективного договору положень, які регламентують домовленості та обов'язки сторін соціально-трудових відносин щодо інноваційного розвитку підприємства.

Висновки. Для подальшого функціонування та розвитку вітчизняної вугільної промисловості потрібне впровадження нових технологій, розробка нових родовищ, застосування інноваційного підходу до розвитку персоналу галузі. В іншому випадку галузь вичерпає свої можливості, утратить свої позиції на енергетичному ринку та перспективи розвитку.

Виявлено стратегічні проблеми розвитку вугільної галузі України, зокрема: низька інвестиційна привабливість вугледобувних підприємств; невідповідність ціни на вугільну продукцію витратам на її виробництво; наявність заборгованості з платежів до бюджету і позабюджетних фондів, з виплати заробітної плати та інших соціальних виплат, низький рівень заробітної плати та пенсій шахтарів; нестача коштів на розвиток шахт та ін. Поряд із цим визначено пріоритетні напрями розвитку вугільної галузі у розрізі макро-, мезо- та мікроекономічних рівнів.

Джерела та література:

1. Активізація інноваційної діяльності : організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення : монографія / О. І. Амоша, В. П. Антонюк, А. І. Землянкін та ін.; НАН України, Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2007. – 328 с.

2. Амоша О. І. Проблеми вітчизняної вугільної промисловості у світлі вступу України до світової організації торгівлі : монографія / О. І. Амоша, А. І. Кабанов, Л. Л. Стариченко. – Донецьк, 2006. – 68 с.
3. Вареник Е. А. Концепція інноваційного розвитку угольної отрасли на основе кластеризации / Е. А. Вареник, Р. М. Лазерник // Уголь Украины. – 2010. – № 6. – С. 12-15.
4. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.
5. Гірничий закон України від 06.10.1999 № 1127-XIV зі змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 50. – Ст. 433.
6. Горбулин В. Украине нужна новая промышленная политика, которая бы отвечала национальным интересам : [Электронный ресурс] / В. Горбулин // Зеркало недели. – 2010. – № 1. – Режим доступа : <http://www.zn.ua>.
7. Державний комітет статистики України : [Электронный ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступа : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Драчук Ю. З. Оцінка ефективності інновацій у безпеці виробництва : монографія / Ю. З. Драчук; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2009. – 420 с.
9. Друкер П. Ф. Друкер на каждый день : 366 советов по мотивации и управлению временем / П. Ф. Друкер, Д. А. Макьярелло. – К. : Вильямс, 2008. – 416 с.
10. Залознова Ю. С. Управління персоналом вугільної шахти : оцінка стану та стратегій розвитку : монографія / Ю. С. Залознова. – Донецьк, 2008. – 380 с.
11. Концепція реформування вугільної галузі (схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.05.2008 р. № 737-р) // Офіційний вісник України. – 2008. – № 37. – Ст. 1244.
12. Сургай М. С. Методологічні основи забезпечення надійності функціонування вугільної шахти, як єдиного технологічного комплексу з комп'ютеризованою системою управління : автореф. дис. ... д-ра техн. наук : спец. 05.15.02 / М. С. Сургай; НАН України, Ін-т геотехн. механіки. – Д., 2002. – 36 с.
13. Нонака И. Компания – создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах / И. Нонака, Х. Такеучи. – М. : Олимп-Бизнес, 2003. – 384 с.
14. Перспективы Павлоградугля : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.novosti.dn.ua>.
15. Попович О. С. Науково-технологічна та інноваційна політика : основні механізми формування та реалізації / О. С. Попович; за ред. Б. А. Маліцького. – К. : Фенікс, 2005. – 226 с.
16. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про Міністерство вугільної промисловості України" від 2.11.2006 р. № 1527 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 44. – Ст. 2952.
17. Профспілка працівників вугільної промисловості України : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.prupu.org>.
18. Семів Л. Стратегія інноваційного розвитку держави та її вплив на людські ресурси / Л. Семів // Регіональна економіка. – 2004. – № 2. – С. 7-22.
19. Состояние угольной отрасли вызывает серьёзные опасения // Шахтёр Украины. – 2010. – № 23. – С. 6.
20. Семикіна М. В. Соціально-економічна мотивація конкурентоспроможності у сфері праці : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.09.01 / М. В. Семикіна; НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж. – К., 2004. – 36 с.

Мамедов Фаиг Сахиб оглы

УДК 338.2

ЭКСПОРТ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ И НАПРАВЛЕНИЯ ИЗМЕНЕНИЙ

Постановка проблемы. Внешняя торговля является важным носителем и стимулом глобализации. Для оценки положения экспорта сельскохозяйственной продукции нужно провести анализ характера, оборота и динамики торговых связей. Оборот внешней торговли Азербайджанской Республики за 1991-1995 годы уменьшился в 3 раза, начиная 1996 года достигнуто повышение стоимостного значения торговли. За 1995-2009 годы оборот внешней торговли вырос до 16,0, самый высокий темп роста наблюдается за 2003-2008 годы. Сальдо внешней торговли после 2000 года (исключая 2003 год) было положительным.

Цифровые показатели ведущих параметров, представляющих возможность для широкого сравнительного анализа 2004-2009 годов, показывают, что экспорт в эти годы возрос почти в два раза и в 2009 году составил 6127.0 миллионов долларов США. Клиринговые расчеты в структуре видов экспортных операций имеют особое значение. За 2004-2009 годы расчеты возросли в национальной валюте в 15 раз, закрытой валютой в 3 раза. Наблюдается рост также и в расчетах валютой свободного оборота (в 3,2 раз). В 2009 году 79,0% экспортных операций оплачено валютой свободного оборота, хотя этот показатель 2004 году составил 50,4%. Соответственно расчеты в национальной валюте по экспортным операциям составили 2,5% и 0,4%. Как видно из данных, расчеты в национальной валюте значительно возросли, а это однозначно положительное явление.

«Как известно, продажа продукции и видов обслуживания за рубежом не является единственной и главной целью государства во внешней торговле. Главная цель государства - на основе требований других стран к ее продукции расширить круг функций национальной денежной единицы, превращая ее в валюту свободного оборота. По этой причине во время импорта государства предпочитают собственную денежную